

НАУКОВІ ПРАЦІ **НАУКОВІ ПРАЦІ**

**КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКОГО
НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ІВАНА ОГІЄНКА**

ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

ВИПУСК 44

Кам'янець-Подільський
«Аксиома»
2017

Рецензенти:

В. М. Брицин, доктор філологічних наук, професор, головний співробітник Інституту мовознавства імені О. О. Потебні НАН України;

Г. І. Віват, доктор філологічних наук, професор кафедри українознавства та лінгводидактики Одеської національної академії харчових технологій

Друкується за ухвалою вченої ради

*Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка
(протокол № 9 від 30.08.2017 р.)*

Міжнародна редакційна колегія:

С. Д. Абрамович, доктор філологічних наук, професор; **О. С. Волковинський**, доктор філологічних наук, професор; **О. В. Галайбіда**, кандидат філологічних наук, доцент; **В. О. Казимір**, кандидат філологічних наук, доцент; **О. В. Кеба**, доктор філологічних наук, професор (заступник відповідального редактора); **Б. О. Коваленко**, кандидат філологічних наук, доцент; **М. Г. Кудрявцев**, доктор філологічних наук, професор; **В. С. Кшевецький**, кандидат філологічних наук, доцент; **Аркадій Мажец**, доктор габілітований, професор Академії ім. Яна Длугоша в Ченстохові (Республіка Польща); **Ю. О. Маркітантов**, кандидат філологічних наук, професор (відповідальний секретар); **А. А. Марчишина**, кандидат філологічних наук, доцент; **Л. М. Марчук**, доктор філологічних наук, професор (відповідальний редактор); **Г. Й. Насмінчук**, кандидат філологічних наук, професор; **А. С. Попович**, кандидат філологічних наук, професор; **О. А. Рарицький**, кандидат філологічних наук, доцент; **П. Л. Шулик**, кандидат філологічних наук, професор; **Емілія Янігора**, доктор, доцент Католицького університету в Ружомберку (Словаччина).

Міжнародна наукова рада:

Уршуля Груца-Мьонсік, доктор наук педагогічних, ад'юнкт Жешівського університету (м. Жешів, Республіка Польща); **А. В. Жуков**, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри російської мови Новгородського державного університету ім. Ярослава Мудрого (м. Великий Новгород, Російська Федерація); **Б. П. Іванюк**, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри російської класичної літератури і теоретичного літературознавства Єлецького державного університету імені І. О. Буніна (м. Єлець, Російська Федерація); **Данута Кристина Мажец**, доктор габілітований, професор Академії ім. Яна Длугоша в Ченстохові (м. Ченстохов, Республіка Польща); **І. В. Остапенко**, доктор філологічних наук, професор кафедри міжмовних комунікацій та журналістики Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського (м. Сімферополь, Україна); **О. С. Силаєв**, доктор філологічних наук, професор кафедри російської та світової літератури Харківського національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди (м. Харків, Україна); **В. І. Силантьєва**, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри зарубіжної літератури Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (м. Одеса, Україна); **Н. М. Сологуб**, доктор філологічних наук, професор, провідний науковий співробітник Інституту української мови НАН України (м. Київ, Україна); **О. О. Тараненко**, доктор філологічних наук, професор, провідний науковий співробітник Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України (м. Київ, Україна); **Антон Фабіян**, доктор габілітований, професор університету Павла Йозефа Шафарика в Кошицях (м. Кошице, Словаччина).

НЗ4 Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: Філологічні науки. Випуск 44. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2017. – 378 с.

У збірнику наукових праць висвітлюються актуальні проблеми сучасного мовознавства, літературознавства, методики викладання філологічних дисциплін, представлено широкий спектр наукових розробок вітчизняних і закордонних дослідників.

Видання адресовано професійним філологам, докторантам і аспірантам, усім тим, хто цікавиться сучасним станом розвитку філології.

УДК 80: 001(045)

Тексти статей подаються в авторській редакції

Рік заснування – 1993. До 1999 р. – Збірник наукових праць
Кам'янець-Подільського державного педагогічного інституту. Серія філологічна

Збірник включено до Переліку наукових фахових видань України з філологічних наук
(Наказ Міністерства освіти і науки України № 820 від 11.07. 2016 року)

Свідоцтво про державну реєстрацію засобу масової інформації
серія КВ No14660-3631ПР від 01.12.2008 р.

Збірник наукових праць «Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: Філологічні науки» проіндексовано у міжнародних наукометричних базах:
Index Copernicus (IC), GOOGLE SCHOLAR

SCIENTIFIC PAPERS
SCIENTIFIC PAPERS

**OF KAMIANETS-PODILSKY
IVAN OHIYENKO
NATIONAL UNIVERSITY**

PHILOLOGICAL SCIENCES

ISSUE 44

Kamianets-Podilsky
«Aksioma»
2017

Reviewers:

V. M. Brytsyn, Doctor of Philology, Professor, chief research of O. Potebnia Institute of Linguistics at the National Academy of Science of Ukraine;

H. I. Vivat, Doctor of Philology, Professor of Ukrainian Studies and linguodidactics department of Odesa National Academy of Food Technologies

*The publication is approved by the decision of the Scientific Board
of Kamianets-Podilsky Ivan Ohienko National University
(protocol № 9 of 30.08.2017)*

International editorial board:

S.D. Abramovych, Doctor of Philology, Professor; **O.S. Volkovynskiy**, Doctor of Philology, Professor; **O.V. Halaibida**, Candidate of Philology, Associate Professor; **V.O. Kazymir**, Candidate of Philology, Associate Professor; **O.V. Keba**, Doctor of Philology, Professor (Deputy Editor-in-Chief); **B.O. Kovalenko**, Candidate of Philology, Associate Professor; **M.H. Kudriavtsev**, Doctor of Philology, Professor; **V.S. Kshevetskiy**, Candidate of Philology, Associate Professor; **Arkadiusz Marzec**, Doctor Habilitatus, Professor of the Jan Dlugosz University in Czestochowa (Poland); **Yu.O. Markitantov**, Candidate of Philology, Professor (Assistant Editor); **A.A. Marchyshyna**, Candidate of Philology, Associate Professor; **L.M. Marchuk**, Doctor of Philology, Professor (Editor-in-Chief); **H.I. Nasmynchuk**, Candidate of Philology, Professor; **A.S. Popovych**, Candidate of Philology, Professor; **O.A. Rarytskiy**, Candidate of Philology, Associate Professor; **P.L. Shulyk**, Candidate of Philology, Professor; **Emiliia Yanihora**, Doctor, Associate Professor of the Catholic Ruzomberk University (Slovakia).

International Scientific Council:

Urszula Gruca-Miasik, Doctor of Pedagogics, Junior Scientific Assistant in University of Rzeszów (Poland); **A.V. Zhukov**, Doctor of Philology, Professor, Head of Russian language department of Novhorod Yaroslav Mudryi state University (Velikiy Novgorod, Russian Federation); **B.P. Ivaniuk**, Doctor of Philology, Professor, Head of Russian classical literature and theoretical literary criticism department of Yelets I. O. Bunin state University (Yelets, Russian Federation); **Danuta Marzec**, Doctor Habilitatus, Professor of the Jan Dlugosz University in Czestochowa (Poland); **I.V. Ostapenko**, Doctor of Philology, Professor, Head of the department of Interlingual Communication and Journalism of the Tavria V.I. Vernadskiy national University (Simferopol, Ukraine); **V.I. Sylantieva**, Doctor of Philology, Professor, Head of foreign literature department of Odesa I. I. Mechnykov national University (Odesa, Ukraine); **N.M. Solohub**, Doctor of Philology, Professor, leading official of the Institute of the Ukrainian language at the National Academy of Science of Ukraine (Kyiv, Ukraine); **O.O. Taranenko**, Doctor of Philology, Professor, leading official of the O. O. Potebnia Institute of Linguistics at the National Academy of Science of Ukraine (Kyiv, Ukraine); **Anton Fabiian**, Doctor Habilitatus, Professor of Pavlo Yozef Shafaryk University in Koshytse (Koshytse, Slovakia).

N34 **Scientific papers of Kamianets – Podilsky Ivan Ohienko National University: Philological Sciences. Issue 44.** – Kamianets-Podilsky: Aksioma, 2017. – 378 p.

This collection of scientific papers represents topical issues of modern linguistics, literary criticism, methods of teaching philological disciplines and a wide range of scientific studies made by local and foreign researchers.

The issue is addressed to professional philologists, graduate and doctorate students and all those interested in the state of the art of philology.

UDC 80: 001(045)

The texts of articles are given in authorial versions

Founded in 1993. Prior to 1999 published as
«The scientific papers of Kamianets – Podilsky State Pedagogical Institute. Philological series.»

The collection is put on the List of Ukrainian scientific professional editions in philological sciences
(The Decree of the Ministry of Education and Science of Ukraine № 820 from 11.07.2016)

Certificate of state registration of the printed mass medium
KB № 14660-3631 IIP of 01.12.2008

The collection of research papers «Scientific papers of Kamianets – Podilsky Ivan Ohienko National University: Philological Sciences» is indexed in the following international scientometric databases:
Index Copernicus (IC), GOOGLE SCHOLAR

Results. On a specific speech material it is demonstrated in the article that multicomponent complex sentences are the most commonly used syntactic unit of oral scientific discourse, which has typical speech-language features of a structural organization due to the combination of cognitive and speech activity of a speaker in the process of spontaneous generation of expression. Thus, multicomponent complex sentences presented in the oral mode of scientific communication can be divided into two groups: 1) sentences corresponding to the structural schemes of the codified literary language; 2) sentences, to some extent occasional for written scientific speech, the appearance of which is due to various factors of spontaneity of their generation.

Conclusion. Studying of the scientific professional discourse in the online mode has a theoretical significance to explain the mechanisms of text generation in its natural, original form and a practical orientation to ensure successful communication in the classroom. The prospect of further research is the study of the syntax of an oral scientific monologue from the position of a professionally oriented listener – both native speakers and foreign linguists who study Russian language.

Key words: multi-component complex sentences, spontaneous oral scientific discourse, mini-lecture, syntax, speaker, serialization.

Отримано: 18 липня 2017 р.

УДК 811.163.1:821.161.2-1

В. А. Папіш

СВІТЛОТВІР МИТРОПОЛИТА ІЛАРІОНА

З відродженням духовності повертаються в Україну табуйовані колишнім режимом імена. Серед них – і митрополит Іларіон (Іван Огієнко) (1882–1972), відомий як учений, педагог і політик, але не осмислений як поет. Його релігійна поезія у реаліях сьогодення не тільки відроджує свою життєздатність, але й дістає шанс нового, сучасного прочитання. Зокрема, за допомогою мовних категорій можна експлікувати несвідому сферу відчуттів автора.

Кожен твір має психологічну таємницю, розгадати яку буває непросто. Церковна література в цьому плані важко піддається аналізу через канонічність образів і сюжетів, а тому науковці апелюють до художніх текстів, де наявні авторські рецесії біблійних історій. Легенду про Каїна та Авеля у зарубіжній літературі творчо інтерпретували С.Колрідж, Дж.Г. Байрон, В.Гюго, Ш.Бодлер; в українській – О.Стороженко, О.Кобилляньська, І.Франко, М.Хвильовий, Т.Осьмачка, І.Багряний, В. Сосюра, О. Забужко. Велика кількість творів однієї тематики призвела до найрізноманітніших варіацій класичної теми, а Каїн та Абель аж занадто далеко відійшли від своїх біблійних прототипів. У науковому просторі це пояснюють світоглядними орієнтирами, філософськими переконаннями чи естетичними критеріями, які в кожного митця свої. Ми ж хочемо додати до цього ще один дослідницький науковий вектор – психологічний. Інколи митця приваблює те, чого він сам не може усвідомити і пояснити; Н.Зборовська назвала б це «божественним безумством». Художня творчість – це унікальний психологічний феномен, який базується на підсвідомості, активізується натхненням, а кінцевої форми набуває під впливом таланту. Так формується нова уявна реальність, яка у свою чергу сприймається й оцінюється читачем. Тому й автор, і читач є теж категоріями художньої системи.

Цікавість до несвідомих психічних процесів започатковано ще у працях З.Фрейда, В.Гумбольдта, К.Юнга, О.Потебні, І.Франка, молодограматиків. Психолінгвістичні дослідження не припиняються й сьогодні, що свідчить про актуальність порушеної проблеми. На матеріалі мови творів митрополита Іларіона такий аналіз не проводився, тому наша стаття має новизну. Для свого дослідження ми обрали його філософську містерію «Каїн та Абель» (1944–1957), що є творчою поетичною версією біблійних мотивів і написаний за канонами релігійної драми. Метою статті є психоаналітичне та психолінгвістичне прочитання вказаного художнього твору. Основні завдання зводяться до аналізу й характеристики власне лінгвістичних фактів, що підтверджують ознаки «світлого» та «активного» тексту (за Беянінім), і встановлення певних релевантних зв'язків між художньою мовою та психологією і світоглядом автора.

Митрополит Іларіон не випадково звернувся до релігійної поезії. Він служив Богу не тільки в сані священика, але й у ролі науковця. Так, його переклад Священного Писання українською вважається одним з найкращих. Мабуть, звідси і бере початок захоплення біблійними образами. Разом з тим, звернення до теми втраченого раю можна розцінювати і як творчий стан душі людини, що опинилася у вимушеній еміграції. Відчуження від материнської землі сублімувалися

у майстерне змалювання глибокої душевної кризи вигнаних з раю персонажів. Але як пояснити звернення саме до теми братовбивства? Дослідниця В.Захарчук припускає, що повинен існувати певний імпульс, який змушує письменника це зробити. Автор, на її думку, керується при цьому або невдоволеним бажанням і, втілюючи свій задум у творі, сублімує цю енергію, або ж інтерпретація образу Каїна і братерського гріха (чи убивства взагалі) мусить викликати у письменника низку душевних переживань, дуже близьких до реальних [2, 10]. Разом з тим, у своїй містерії поет дещо відходить від канонічної версії, зміщуючи акценти у бік виправдання важкого гріха. Розширено також змістове тло, і на першому місці – не Каїн, а система взаємостосунків перших земних людей з ідеальним Божим світом. Потрактуються це через змалювання ситуації, в якій опинилися Адам і Єва зі своїми синами після вигнання з раю. Кожен персонаж по-різному оцінює своє становище. Адам проявляє смирення і каяття; Єва замовчує невдоволення рішенням Всевишнього; Авель бачить рай і на землі. Найважче – Каїну. Він не тільки сердиться на Бога за вигнання із раю, але й випадково вбиває брата. Щире каяття і готовність прийняти справедливую кару пом'якшує скоєний гріх. По суті, за Огієнком, постраждали обидва брати. Однак, попри фізичну загибель, смерть Авеля сприймається не так трагічно: перед лицем вічності він залишається живим; у раю його чекає вічне життя і Божою любов. А Каїн через свою гординю і скоєний гріх остаточно позбувся Божої підтримки. Пізніше прозріння не рятує його від вічних мук.

За класифікацією В.Беляніна [1], розглядуваний нами текст можна вважати «світлим», хоч як це не парадоксально для містерії з трагічним сюжетом. Серед важливих характеристик таких творів – р е л і г і й н а т е м а, яка кожним автором розв'язується по-своєму. Літературною практикою узвичаєна практика звернення в одному творі до одного біблійного сюжету. А митрополит Іларіон поєднав в одній часовій площині два мотиви – втрачений рай і братовбивство. Спогади про рай об'єднують усіх персонажів. Боже царство стає для них не тільки минулим, але і майбутнім, яке вони отримують як винагороду за смирення і каяття: «спасенним *Рай* вернеться знову» [4, 218]. Господарем раю, ідеалом, вищою красою, хранителем справедливого світу є Бог. Багатою є палітра найменувань для нього: *Бог, Творець, Милостивий, Господь, Всевишній, Батько рідний, Батько Многоокий, Батенько Милостивий Господь, Єгови, Господь Саваот: Правдивий Бог, як Батько рідний* [4, 233]; *Господь створив у Світ Людину; не кине Бог тебе в надіях* [4, 233]; *Господь дав людям вільну волю* [4, 235]; *Верни, Милостивий, нас знову до Раю* [4, 247]; *Господь Саваот возсідає на троні* [4, 252]. Художнє втілення образу Бога подекуди залишається в земній реальності, де Бог володіє відповідними фізичними і моральними людськими характеристиками: *Господь давав свої закони* [4, 208]; *І відчиняє Двері Раю /Мені Бог власною рукою...* [4, 215]; *Бог гостив свого творіння* [4, 206]; *Бог мав тоді людей лиш пару* [4, 210]; *Отець на сторожі* [4, 207]. Моральне облагородження людей під впливом Вищої Сили маніфестують контексти: *Душа ... все за Богом* [4, с.206]; *тихо Бог являвся Духом* [4, 208]; *скрізь... я чую Бога* [4, 214]; *не відібрав Господь нам Раю* [4, 211]. Категоризація сакрального вербалізується також у часових та просторових реаліях: *Божої весни* [4, с.206]; *Божий Гай* [4, 207]; *шумлять про Господа потоки* [4, 214]; *Небесний Божий Сад* [4, 209]; *до Божої палати* [4, 213]; *то Бог в Раю* [4, 207]; *явився Бог посеред Раю* [3, 209]. Мовний автоматизм, втілений у традиційних релігійних висловах (*Божою кара* [4, 213]; *Божою сила* [4, 225], *Господнє творіння* [4, 207], *Ласка Господня* [4, 216]; *дух Всевишнього* [4, 214], *Зо мною Бог* [4, 231], *Сила Господня* [4, 241]; *Закони Божі* [4, 243]), органічно доповнюється авторськими поетизмами: *Божий твір* [4, 213]; *Божий зір* [4, 213]; *Ласка Батенька* [4, 217]; *Господній Голос* [4,225]; *Господня Десниця* [4, 225]; *комашка Господня* [4, 207]; *Господня мова* [4, 225]; *Господній Закон* [4,225]; *честь Господню* [4, 243].

Співпричетність до трансцендентного об'єктивується і через священне місце, репрезентоване міфотопонімом р а й. Можемо простежити зовнішній і внутрішній рай. Зовнішній нагадує сад, обмежений в просторі: *у брамі Раю* [4, с.205], *до Раю* [4, 205]; *світить Рай* [4, 206]; *в Раю стеріг Дерева Божі* [4, 217]; [Єва] *бриніла радісно по Раю* [4, 217]; *Люблю ходити по-під Раєм* [4, 210]; *і нам закрились Двері Раю* [4, 210]; *не відібрав Господь нам Раю* [4, 211]; *Рай зелений* [4, 217]; *Рай той солодкий* [4,218]; *Двері Раю* [4, 216]. Внутрішній рай – це хвилюючі думки про ідеальний Божий світ: *Рай Господній* [4, 219]; *О Раю тихий, незабутній* [4, 205]; *В душі все пахне тихим Раєм* [4, 206]; *Рай щасливий* [4, 207]; *надзоряний Рай* [4, 207]; *О Раю милий, тихий Раю* [4, 217]. Посилюють експресивно-сміслову навантаженість перифрази на позначення раю: *Небесний Край* [4, 221]; *Оселя Небесна* [4, 218]; *Небесний Божий Сад* [4, 209]. Іманентні вияви категорії священності передаються також через знаки райського простору: *Райські спомини* [4, 206]; *Пісня Райська голосна* [4, 206]; *Райські рожі* [4, 206]; *на ті солодкі Райські ріки* [4, 219]; *перед Райською брамою* [4, 205], *по Райській всій долині* [4, 208]; *перед Райською Брамою* [4, 218]; / *І мріяти про райські дива* [4, 210].

Певний психологічний та естетичний вплив мають назви процесів релігійної практики: *зводить руки молитовно* [4, 205]; *любовні Жертви ті Отцеві* [4, 219]; ... *Піснопіння лили Творцеві*

[4, 208]; *і шле Творцеві Піснопіння* [4, 215]; *і гімни Богу я сплітаю* [4, 215]; *Душа так просить ся молитись* [4, 215]; *Авель в душевному захваті руки підносить до Неба* [4, 226]; *і в молитовному екстазі Адам до Неба ..руки простягає* [4, 227]; *Авель ... застиг в поклоні* [4, 227]; *щирі Моління; Душі Піснопіння; щирі Благання; душевні зітхання; теплі Моління* [4, 229]; *серце плакало в молитві* [4, 230]; *молімо ж гаряче Єгову* [4, 235]; *молімось палко Господеві* [4, 243]; *[Авель] руки підносить до Неба* [4, 251]. Найбільш значущим ритуальним дійством для віруючих є молитва, через яке відбувається духовне єднання з Абсолютом. Персонажі аналізованої містерії вдаються до різних видів молитов: молитви-подяки, молитви-претензії, молитви-прохання. Найщиріше молитесь Авель, дякуючи Всевишньому за його милість. Анафора з лексемою «молитва» не тільки творить своєрідну релігійну ауру, але й відсилає до світоглядних позицій слов'ян. До прикладу:

Молитва *вздоровлює серце зболіле,*
Молитва *бадьорить нам духа,*
Молитва *підсилює тіло несміле,*
Молитва *душевна та скруха!..*

Молитва *приносить нам радість небесну,*
Молитва *вспокоює душі,*
Молитва *дорогу показує чесну*
На водах грізних і на суші!

Молитва *– як роси на квітах розкішних,*
Напоює душу та тіло,
Молитва *– цілющий це лік для невтішних,*
Коли на душі наболіло [4, 250].

Християнська модель світоустрою пов'язана також зі світлом. «Світло є Бог», – стверджується у Новому Завіті. Наповнена світлом і художня реальність І.Огієнка. Лексика на позначення світла і блиску найчастіше фігурує в образах сонця, місяця, проміння, зірок, свічки: *У сьйві сонця золотого* [4, 205]; *тепліше сяло Проміння* [4, 205]; *мов небом Сонечко гуляє, / І сипле скрізь ясне Проміння...* [4, 206]; *виспалось Сонце ..., веселе, ясне..., Проміннями будить землицю* [4, 207]; *огнем горіли анемони* [4, 208]; *сипалось Проміння* [4, 209]; *й сміялось Сонечко над нами/Й лило дощем на Рай Проміння...* [4, 218]; *гаряче Проміння* [4, 226]; *заходить Сонце золоте* [4, 210]; *люблю... в проміннях соняшних блукати* [4, 213]; *Рай мерехтить у гарячих веселих проміннях* [4, 226]; *скрізь повно сьйва і в Імлі не відібрав Господь нам Раю* [4, 211]; *Та ж Ласка Божа сяє всюди, / І світить Сонце й серед ночі* [4, 213]; *з сонечком граються хмари* [4, 231]; *Рай ...горить в проміннях сонця* [4, 247]; *як світять в нічку тихі Зорі* [4, 206]; *... ясна Зірниця* [4, 217]; *Святому ж світяться повсюду / Ясним промінням Зорі Божі* [4, 212]; *тихі Зорі* [4, 207]; *Зорі загораються, мов ті свічки* [4, 227]; *повсюду в сьйві все кохане* [4, 212]; *тихі Зорі* [4, 214]; *місяць мрійний* [4, 214]; *Хай в тебе в серці сяють зорі* [4, 222]; *Зірниця Рання* [4, 235]; *Райські небесні свічки* [4, 252]; *пахуча свічка Богу* [4, 255]. Зі світлом і сьйвом асоціюються й абстрактні поняття – віри, щастя, душі, буденності: *Щастя ясного; Нехай же, як сонце, горить твоя Віра* [4, 230]; *окраситься в пурпур буденичина сіра* [4, 230]; *Віра ясна* [4, 231]; *Глаголи ..... ясні та погожі* [4, 226]; *ясне Господнє диво* [4, 231]; *І все ясне такій Людині* [4, 232]; *Мигтить душа мені промінна* [4, 233]; *Огонь Святого Бога* [4, 238]; *Йому сміються й серед ночі/Проміння сонячні погожі* [4, 249]. Зі світлом – сонячним чи місячним – порівнюється й духовний аспект людини та її піднесений настрій: *в тобі ясніш світили Зорі* [4, 206]; *в серце Промінем побідним/Лилась ріка спокою* [3, 209]; *зоряний Адам* [4, 205], *То Єва Зіркою ясною, / бриніла радісно по Раю* [4, 207]; *душа в Людини .....немов за Сонечком, тужна* [4, 206]; *...в душі нам грають Зорі* [4, 213]; *Адам аж світиться в промінні* [4, 227]; *іскорка Божа; ясні сподівання* [4, 254]. Блиск і світло можуть бути в тексті й портретною характеристикою персонажа (*ближчать йому очі блакитні* [4, 206]) чи пейзажною деталлю (*перлиться ...Гай* [4, 207]).

Однією з ознак «світлих» текстів В.Белянін назвав благоговіння автора перед природою [1, 122]. В Огієнка природа любовно змальована насамперед мовою квітів, де є *сніжнопінні лелії* [4, 207]; *повно всюди квіття* [4, 215]; *пахучі надзоряні рожі* [4, 226]. Цвіт, квіти присутні як у змальованому ним просторі (*усе цвіте, як Рай, довкола* [4, 211]; *цвітучий лан* [4, 211]); так і в ритуальних діях небожителів (*...Ангол ...стоїть із квітками пахучими...* [4, 215]; *...обертає в квіти всі людські благання* [4, 216]; *Ангол ...Сплітає віночки препишні* [4, 216]). Системою знакових краєвидів та природних утворень підсилюється піднесений щирісердний стан персонажів: *[Авель:] В душі моїй цвіте лелія, / А в серці пахнуть вонні рожі* [4, 219]; *[Адам] Хіба не Рай цвіте на луках!* [4, 224]. Природа в містерії є есгитичним критерієм Божого ідеалу, джерелом хвилюючої емоційності: *Яка велична ця Природа* [4, 214]; *птаство Боже* [4, 215]; *дзвінки пото-*

ки ...по Божих горах; верхи високі [4, 221]; Яка краса кругом в Природі/Прекрасен кожен Божий твір! [4, 213]; Усе святе ... прекрасне, Усе Господнє – то Краса [4, 214]; Шумлять про Господа потоки, / Псалми співають джерела [4, 214]; Хто душу й серце дав природі/ й провадить з нею тиху мову, / Той з Богом завсігди у згоді... [4, 214–215]; Я чую Бога і в Природі [4, 233]. Замилування земною красою вкладено навіть в уста Диявола: І що вам Рай забився в душу, / Коли Краса ось у просторі! / Та ж гляньте скрізь на воду й сушу, / На всі ці дива неозорі [4, 222].

Важливим сюжетоутворювальним чинником є зображений у тексті час. У містерії «Каїн і Авель» майже всі події відбуваються в р а н ц і і н а в е с н і, інколи – в л і т к у: То Бог в Раю у час світання [4, 207]; Зірниця Рання [4, 217]; пташечка в саду весною [4, 217]; троянди весінні [4, 207]; ніч весіння [4, 208]; літній сон [4, 208]; мрійна тиха ніч весіння [4, 208]; усе в Раю цвіло весною [4, 208]; встає раненько Сонце зі сну [4, 215]; найкращий Світ Господній зранку [4, 215]; пошле народові світання [4, 243]. І тільки втрачений рай асоціюється з квітками осінніми [4, 218].

З посиленням психологічної тенденції в художній літературі пов'язують звернення до лексики на позначення нюхових вражень. У поетичному слововжитку І.Огієнка наявні тільки приємні пахощі. Мовні номінації з а п а х у відзначаються поліфункціональністю, передаючи: а) сакраль-но-поетичне розуміння і споглядання ідеального Божого світу: як пахоц Божої весни [4, 206]; в душі все пахне тихим Раєм [4, 206]; пахли Небом рожі [4, 209]; скрізь повно пахоців розмаю, не відібрав Господь нам Раю [4, 211]; ...пахом розмаю /Бринить Рай і нині [4, 216]; Хоча б на мить верни нам знову /І ніжний пах свого розмаю [4, 217]; Дари пахучі [4, 216]; зоряний нектар [4, 218]; б) тілесну органіку запаху: солодка ніч весіння [4, 205]; усе нам пахне, як той май [4, 206]; пахкі віночки [4, 219]; солодким запахом розмаю [4, 221]; мені скрізь пахнуть вонні рожі [4, 248]; в) конструент позитивного психологічного стану людини: солодкі сні [4, 205]; солодкі спомини [4, 219]; мрії солодкі [4, 210]; ... в серці пахнуть квіти вонні [4, 213]; пахне в серці ніч весіння! [4, 248].

За емоційно-смісловою домінантою містерія «Каїн і Авель» частково має й ознаки «активного» тексту. Зокрема, в героїв таких творів є потяг до ідеалу. Художню фіксацію цього вбачаємо у мріях персонажів повернути втрачений рай, бажанні поєднатися з вищим світом. На мовному рівні це передано образними метафорами та епітетами, до прикладу: цвіли ... Ідеали [4, 218]; Щастя світиться без міри [4, 231]; зоряна Надія [4, 239]; нехай в душі горить Надія [4, 244]; Бог в моїм серці [4, 231]; Краса Ідеала [4, 253]; Надзоряна Сила [4, 251].

У центрі зображення «активних» текстів – протистояння головного героя та негативних персонажів. У містерії це спроектовано на протиставлення справжніх і фальшивих духовних цінностей. Носіями зла виступають Диявол і частково Каїн. У процесі вербальної взаємодії з іншими персонажами Диявол змальований як їх опонент, який володіє неабияким розумом і хитрістю. Дуже складним є образ Каїна, в нього «думи тільки чорні», душа «несита й темна», він готовий битися з самим Богом (Безсильна Богові молитва .../Нам тут pomoже тільки битва [4, 250]). Хоч це й видається несподіваним, але навіть негативні Огієнкові персонажі в чомусь автобіографічні. Згадаймо, приміром, як диявол захоплюється природою. А Каїн уміє гаряче молитися: «Таж я моливсь огнем із серця, / І било полум'я гаряче...» [4, 249]. І це єднає обох героїв з яскраво позитивним персонажем – Авелем. Крім того, негативні персонажі теж мають свої високі орієнтири, теж борються за свої ідеали, хай і своїми, низькоморальними методами.

Художник є творцем створюваного ним тексту. Православна віра дозволяла митрополиту Іларіону дивитися на вічний Абсолют оптимістично, незважаючи на трагізм земних прикрощів. Кожен персонаж, навіть найбільший грішник – Каїн, дістає змогу доторкнутися до Вищої Божої правди. Тому й закономірним є о п т и м і с т и ч н и й фінал містерії, де Хор Ангелів пророкує прощення і щастя: Та прощення в Небі/Веселкою грає,/ Й це Світу в потребі,/ Як Щастя безкрає!..» [4, 263]. Маємо ще одне підтвердження «світлої» емоційної домінанти твору.

В. Беляєв у монографії «Основи психолінгвістичної діагностики» [1] доводить, що до створення «світлих» та «активних» текстів схильні автори, наділені параноєюльною акцентуацією. Під акцентуацією більшість вчених розуміють перебільшений вияв окремих особливостей характеру, що не виходять за межі норми. Виділяють при цьому явну і приховану акцентуацію. Явна характеризується наявністю досить постійних рис певного типу характеру. При прихованій акцентуації у повсякденних, звичних умовах, риси певного типу характеру виражені слабо або не виявляються зовсім. А.Егідес описав основні риси параноєюльної особистості: «У нього місяць місяці. Жертує собою і людьми. Каталізатор суспільних процесів. Маніпулює масами. Ламає традиції. В релігіях – пророк. Віроломний. Нетерпимий. Змушує працювати на ідею» [2]. Бурхлива громадська діяльність й активність І.Огієнка видає його зовнішню акцентуацію. А художній твір є красномовним підтвердженням внутрішньої. Автори «світлих» текстів дуже часто звертаються у своїх творах до теми релігії і природи. Стиль таких текстів піднесений, урочистий, пафосний.

Через зображення Бога вони намагаються реалізувати своє підсвідоме прагнення до ідеалу. Неабияке значення має й графічне оформлення. Зокрема, носії параноїальної акцентуації схильні до частого вживання «червоного» рядка. На нашу думку, не слід ігнорувати й орфографічний показник. Написання, приміром, із великої літери апелятивних найменувань може бути не лише наслідком релігійної правописної практики, але й бажанням надати окремим поняттям більшої ваги, аніж у загальноприйнятій лінгвістичній традиції.

Отже, залучення психолінгвістичного інструментарію при дослідженні філософської містерії «Кайн і Авель» митрополита Іларіона дозволило оновити підходи до аналізу художнього тексту, осмислити джерела несвідомої творчої активності, виявити вербальну базу презентації певних психологічних рис. Релігійна тема, піднесений стиль, лексеми на позначення світла, одоративна образність, написання з великої букви багатьох апелятивних найменувань, чітко виражена позитивна емоційно-оцінна тональність, висота духовних ідеалів, взаємозв'язок раціонального й ірраціонального, – усе це творить світ авторської мови і водночас є естетично-імпліцитним кодом підсвідомості, особистісних смисложиттєвих орієнтацій. Розкодовуючи глибинний смисл художньо-поетичних інтенцій, робимо припущення, що певні лінгвістичні уподобання письменника зумовлені його параноїдною психологічною акцентуацією. А щоб перевірити свої міркування, потрібно проаналізувати інші твори цього автора, виявити в них подібні лінгвістичні маркери і тяжіння до текстів певного характеру. У цьому і вбачаємо перспективу подальших досліджень.

Список використаних джерел

1. Белянин В.П. Основы психолінгвістической диагностики – М. : Тривола, 2000. – 248 с. [Электронный ресурс] / Валерий Белянин. – Режим доступу: <http://www.pedlib.ru/Books/3/0476/376-259.shtml>.
2. Егидес А.П. Как научиться разбираться в людях [Электронный ресурс] / А.П. Егидес. – Режим доступу: <http://www.lib.ru/DPEOPLE/EGIDES/egides.txt>
3. Захарчук В. Печать Кайна: Архетип братовбивства в українській літературі / В. Захарчук. – Львів: ЛА «Піра-міда», 2006. – 58 с.
4. Митрополит Іларіон. Кайн та Авель / Іларіон Митрополит // Філософські містерії. Твори / Іларіон. – Вінніпег, 1957. – Т. 1. – С. 201–262.
5. Юнг К.-Г. Психологія і поезія / Карл-Густав Юнг // Слово. Знак. Дискурс: Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. / За ред. М. Зубрицької. – Львів: Літопис, 1996. – С. 91–108.

Анотація. У статті простежено кореляційні зв'язки між лінгвістичними параметрами твору і психологічними рисами автора. Зокрема, окреслено психологічну мотивацію використання митрополитом Іларіоном релігійної лексики, номінацій на позначення блиску, запаху, яскравих кольорів.

Ключові слова: братовбивство, втрачений рай, релігійна лексика, Кайн та Авель.

Summary. Artistic work of Metropolitan Ilarion is the least investigated direction in modern Ohiyenko studies. Article provides multispect textual analysis of the philosophical mystery «Cain and Abel». Article proposes the combined research methodology of work of art that gives opportunity to combine linguistic and psycholinguistic analysis. Article characterizes sources, ideological and semantic structure, poetical lexicon, author's intentions of bible images and themes. Article traces correlation ties between linguistic parameters of work and religious outlook, psychological traits of the author.

Attraction of psycholinguistic instrumentarium for studying the philosophic mystery «Cain and Abel» by metropolitan Hilarion allowed the approaches to the analysis of the literary text to be renewed, the sources of catatonic creative activity to be perceived and the verbal basis of certain psychological feature presentation to be found. A religious topic, a soaring style, the lexical tokens for denoting light, an odorative figurativeness, writing down many of appellative names with a capital letter, a clearly expressed positive emotional and evaluative sentiment, the spiritual ideal soar, the relationship between the rational and irrational – all the above creates the world of the author's speech and, at the same time, provides an esthetic and implicative code of underconsciousness, and personal life purpose orientations. By decoding a deep essence of the artistic and poetic intentions, we come to conclusion that certain writer's linguistic preferences are due to his paranoid psychological accentuation. To check own thought, one has to analyze other creatures of this author and find in them similar linguistic markers and attractions to the texts of certain character. Just that is seemed for us to be the prospect of our further studies.

Key words: Ivan Ohiyenko, mystery, fratricide, lost paradise, religious lexicon, Cain and Abel.

Отримано: 21 серпня 2017 р.